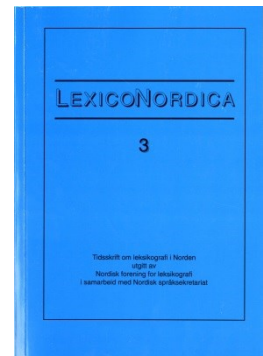

LexicoNordica

Forfatter: Ilse Cantell og Nina Martola [Nationalencyklopedins ordbok]
Anmeldt værk: *Nationalencyklopedins ordbok 1-2*. Höganäs: Bra Böcker, 1995-96.
Kilde: LexicoNordica 3, 1996, s. 209-222
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive>

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Ilse Cantell/Nina Martola

Nationalencyklopedins ordbok

Nationalencyklopedins ordbok 1–2 1995–96. Språkdata, Göteborgs universitet. Bokförlaget Bra Böcker: Höganäs. Pris SEK ca 2.500:-, FIM ca 1.680:-.

Nationalencyklopedins ordbok is a new, large Swedish dictionary in three volumes. The layout of the dictionary is very pleasant and clear and the information is presented in a very systematic way in the articles. The definitions of the headwords are in general adequate. However, the principle of giving a definition for every single headword results in a certain amount of empty or even confusing definitions. The valency information is also given in a systematic way, which is a considerable improvement on earlier Swedish dictionaries. More attention could have been paid to the semantics of the preposition usage.

Svenska ordboksanvändare hade sett fram emot att *Nationalencyklopedins ordbok* (i fortsättningen NEO) skulle utkomma. Det kändes därför högtidligt att hålla det första bandet i sin hand, när det utkom hösten 1995. Våren 1996 kom band två, och hösten 1996 beräknas det tredje och sista bandet utkomma.

Motsvarar då den nya ordboken de högt ställda förväntningarna? Kanske inte helt och hållet. Åtminstone kan en viss besvikelse anas bland många som bläddrat i den eller använt den för att slå upp i. Möjligen kan besvikelsen ha att göra med alltför högt uppskrivade förväntningar.

Vem är ordboken tänkt för?

NEO är en omfattande ordbok, och man frågar sig naturligtvis vem den riktar sig till. Det enda som sägs om den saken i inledningen är: "Vissa av de informationer som ges kan synas självklara för svenskar, men vi har också haft användare med annat modersmål än svenska i åtanke." Det sägs alltså inte om ordboken är tänkt för gemene man eller för folk som är professionella språkbrukare eller om den skall kunna användas av bäge kategorierna. Troligt är väl att ordboken är avsedd för en bred kategori av olika användare.

Oavsett hur det är tänkt, är det i alla fall inte så sannolikt att NEO blir en ordbok som sporadiska ordboksanvändare skaffar sig i någon

större utsträckning. Därtill är den alltför dyr och påkostad. I de finländska bokhandlarna kommer totalpriset att ligga på ca 1.680 FIM. Norstedts stora svenska ordbok, som är en nyupplaga av Svensk ordbok (i fortsättningen SOB), kostar 493 FIM, alltså knappa tredjedelen. Förmodligen är prisrelationen ungefär densamma i Sverige.

Informationen i artiklarna

Den nya ordboken är trevlig att bläddra i. Layouten är tilltalande och tydlig. Texten är visserligen rätt liten men sidorna är spatiöst tryckta, och principen ny information – ny rad gör artiklarna överskådliga och klara. Men samtidigt gör den här glesheten att sidantalet sväller ut. NEO är ingen användarvänlig ordbok från hanterlighetssynpunkt; tre tunga band i formatet 23 x 28 x 3,5 cm. För att undvika ont i handleden bör man ha fri bordsyta när man skall slå i böckerna – och det är något som många flitiga ordboksanvändare har för litet av. En tvådelad version i paperback med kompaktare layout vore en tilltalande tanke för oss vana och hängivna ordboksanvändare.

I artiklarna följer de olika informationskategorierna alltid varandra i en bestämd ordning, vilket gör att man som användare snabbt lär sig hitta i artiklarna. Artikeln **emalj** kan få tjäna som exempel:

Fig. 1. Artikeln **emalj** i NEO

Efter uppslagsordet ges alltid uppgifter om ordklassstillhörighet och böjning. Därefter följer en ordledsangivelse på egen rad och sedan kommer betydelsebeskrivningen. Ordet *emalj* har två huvudbetydelser och dessa markeras med siffror. Om en betydelse avviker från huvudbetydelsen anges det explicit med förklaringen *betydelsenyans(er)*. Språkexemplen ges under den betydelse de hör till, vilket är tydligt och

bra. Att t.ex. sammansättningarna till ett uppslagsord tas upp under respektive betydelsegrupp är mycket värdefull information för användaren, som många gånger kan ha behov av att kontrollera till vilken betydelse av ett ord en sammansättning är bildad. Det är ju en sak som inte ens modersmålstalare alltid är säkra på. Det hade kanske varit mera utrymmesekonomiskt att som språkprov ta upp sammansättningar som inte återfinns som uppslagsord, eftersom ett sammansättningsurval ändå alltid bara blir ett axplock bland alla de sammansättningar som är tänkbara. Möjligheterna att bilda sammansättningar är ju väldigt stora på svenska.

NEO är en s.k. definitionsordbok. Varje ord förklaras alltså med hjälp av en omskrivning, som skall gå att sätta in i en kontext i stället för uppslagsordet. Vissa avsteg görs från denna princip vad gäller adjektiven, men detta påpekas i användardirektiven. Över lag är definitionerna i NEO klargörande och bra. Mest problematiskt blir kravet på definition när uppslagsordet avser all dagliga och välbekanta företeelser. Ordet *byggnad* definieras så här i sin första betydelse: 'fristående, täckt, över marken upphöjd, fast konstruktion'. Frågan är om inte uppslagsordet är förståeligare än definitionen som skall förklara det i ett sådant fall. De finstilta tilläggförklaringarna är mera upplysande, vilket beror på att synonymen *hus* och det "lätta" ordet *rum* uppträder: 'vanl. med ett antal rum e.d.; ofta om större hus avsett för ngt särskilt ändamål, ofta för annat än boende'. I en definitionsordbok får synonymer inte användas för att förklara ett ord. Det är i och för sig en bra princip, eftersom synonymer lätt leder till cirkelgång och till suddigheter, men å andra sidan frågar man sig hur många som blir hjälpta av definitionen på *byggnad* ovan. Och om definitionen inte klargör någonting undrar man vilken mission den har.

Inte heller definitionen på *byxa* är särskilt upplysande: 'plagg som täcker underkroppen och större eller mindre del av benen och har en öppning för vardera benet'. Definitionen av räkneorden ställer man sig också undrande inför; *arton* 'grundtalet som är sju plus ett', *femton* 'grundtalet som är fjorton plus ett'.

Ibland är definitionerna bara tämligen intetsägande; *glödsteka* 'steka på glöd', *gropig* 'som har många gropar', *grönländsk* 'som har att göra med Grönland', *gröpning* 'det att gröpa'.

Den här typen av nedslag går det naturligtvis att göra i vilken definitionsordbok som helst för att lyfta fram definitioner som är mindre lyckade, och det förtjänar att upprepas, att det allmänna intrycket är att NEO över lag har lyckats bra. Att ge vettiga definitioner på uppslagsord som avser välbekanta fenomen måste vara ett av enspråkslexikografens största dilemman, och man kan diskutera om kravet på att det skall finnas en definition för vartenda uppslagsord inte ibland

leder till orimligheter. En dansk systerordbok till NEO, eller kanske snarare till SOB, *Nudansk ordbok*, avstår från att definiera genomskinliga och välbekanta ord, och sparar därmed en hel del utrymme. Å andra sidan är naturligtvis inte alla "välbekanta" ord så lättförståeliga för icke-modersmålstalare. Men för att tillgodose deras behov borde kravet på enkelhet och lättförståelighet skärpas betydligt. NEO:s definitioner är knappast utformade med tanke på användare som inte har svenska som modersmål, därtill är de flesta för formaliserade och teoretiska. Diskussionen om definitionsspråket går säkert vidare.

I ett fall uppträder faktiskt en synonym i stället för definition i artiklarna. Om två synonyma uppslagsord står nära varandra i alfabetet definieras det ena och det andra förklaras med det som har definierats. Principen verkar vara att det som kommer först i alfabetet får definition. Exempel på det här är *glacialräffla* – *glaciärräffla*, *glädja sig* – *glädjas*, *gråsej* – *gråsida* och *oöverlagd* – *oövertänkt*.

Ett utmärkt grepp, som är väl genomfört i NEO, är att ge de allra centralaste synonymerna och motsatserna och att ange närbesläktade ord. Se t.ex. artikeln **emigration**:

Fig. 2. Artikeln **emigration** i NEO

Det här bidrar till att ge en allsidig belysning av språket, och för en professionell språkbrukare som sitter och brottas med formuleringar kan det vara ovärderligt, eftersom man ibland kommer ihåg just t.ex. motsatsen till det ord man söker. Vad gäller artikeln *emigration* undrar man bara om inte *migration* vore att betrakta som ett överordnat begrepp till uppslagsordet, så att en uppåtriktad pil borde ha använts i stället.

Trots att en databas ligger till grund för den tryckta versionen av NEO kan man hitta vissa inkonsekvenser mellan ordartiklarna (i vilken ordbok kan man i och för sig inte det).

För ordet *palt* anges t.ex. att det i sammansättningar kan ha betydelsen 'kräk, stackare' och som exempel ges sammansättningen *harpalt*. För uppslagsordet *harpalt* anges däremot betydelsen '(liten)

hare', vilket är en adekvatare förklaring. Någon vanlig efterled är *palt* definitivt inte i betydelsen 'stackare'. I Språkdatas korpus över Bonniersromaner från 1976–77 återfinns sammansättningen *oxapalt* (finns också i SAOB-korpusen), men den bildningen har en ålderdomlig klang. Moderna sammansättningar till ordet *oxe* saknar *-a-* i fogen. Några andra belägg verkade inte finnas i korpusarna.

Frasen *med benäget bistånd* kommer upp under både *benägen* och *bistånd*. Under *benägen* finns den som exempel på den andra huvudbetydelsen 'som visar välvilligt intresse mest om handling e.d.' Som synonym anges *godhetsfull*. Under *bistånd* är exemplet *för ledningsmålet stod NN med benäget bistånd av ON*, där betydelsen 'godhetsfull' knappast är aktuell.

Ordledsangivelser

NEO markerar konsekvent ordledsgränserna för alla uppslagsord. Huvudledsgräns anges med ett längre streck och övriga ledgränser med ett kortare; *don-at-or-er*, *frukt-ans-värd*. Dessa ledgränserna fungerar samtidigt som gränser vid s.k. morfologisk avstavning. I ordboken används också genomgående denna avstavning, och i förordet sägs det: "Det är inte utan att avstavningar som *gök-ur-et* och *gång-berg-art-en* är mer tilltalande än den strikt mekaniska principen *gö-ku-ret* och *gång-ber-gar-ten*". Men är det inte snarare automatiska avstavningsprogram som ger upphov till avstavningar av det senare slaget och inte reglerna för mekanisk avstavning, där ordgränser veterligt går före enkonsonantsregeln? Det här är ett tämligen kraftigt ställningstagande i en kontroversiell fråga.

Enligt uppgift kommer morfologisk avstavning att införas i nästa upplaga av Svenska Akademiens ordlista, vilket innebär ett ännu kraftigare ställningstagande, eftersom den är normerande. Det är kanske onödigt att gå in i avstavningsdebatten här, men en stor nackdel finns det med den morfologiska avstavningen, och det är att den gör skribenterna ytterst beroende av ordböcker. Reglerna för mekanisk avstavning är tämligen enkla att tillägna sig. Morfologisk avstavning kräver djupare insikter i svenska språket än vad det stora flertalet skribenter besitter eller också källor att slå i.

Första belägg och etymologi

För varje uppslagsord anges när det först är belagt. Det här är en uppgift som i och för sig är intressant och som många användare säkert

gärna tar del av, även om den kanske i allmänhet har mindre praktisk betydelse för professionella användare. I förordet sägs det uttryckligen att det är fråga om första belägg, och det kunde man ha försökt framhålla bättre också i artiklarna, med tanke på att det brukar antas att en ganska stor del av ordboksanvändarna aldrig läser förordet. *Hist. sedan* låter litet väl kategoriskt. Ett ord kan ju ha förekommit tidigare i texter som inte bevarats till eftervärlden eller det kan ha förekommit i texter som inte har excerperats. Angivelsen om första belägg åtföljs i många fall av en etymologisk förklaring, som i *emalj* ovan. Det är en trevlig nyhet eftersom etymologier brukar intressera folk.

Konstruktionsuppgifter

En synnerligen värdefull information som satts i system på ett helt annat sätt i NEO än i föregångaren SOB är konstruktionsuppgifterna. Det här en stor förbättring, särskilt med tanke på användare som inte har svenska som modersmål, men också modersmålstalare tvekar ju ibland och har behov av att kontrollera prepositioner.

Det finns ett stort antal engelska inlärningsordböcker, d.v.s. ordböcker som är avsedda för personer med ett annat modersmål än engelska. Men det finns bara en svensk inlärningsordbok i egentlig mening, nämligen Lexin-seriens *Svenska ord*, som också fått fungera som bas för en rad tvåspråkiga ordböcker med svenska som utgångsspråk. Tyvärr är dessa ordböcker inte speciellt omfattande (23.500 uppslagsord i *Svenska ord*). En stor svensk inlärningsordbok existerar inte. Därför är personer som inte har svenska som modersmål hänvisade till enspråkiga svenska ordböcker som inte är gjorda med tanke på deras speciella behov.

Det är naturligtvis orimligt att kräva att NEO eller någon annan enspråkig ordbok skulle vara gjord med ett annat språk i tankarna. Men det är inte orimligt att kräva att ordboken tar fram det som är speciellt för just svenskan.

Under rubriken *Konstruktioner* ges formaliserade uppgifter om hur uppslagsordet konstureras. (Att ha egna explicita rubriker för dessa och för idiomerna är mycket användarvänligt!) Trots att uppgifter om prepositionerna kan ha förekommit i språkexemplen tidigare i en artikel är den formaliserade informationen viktig, eftersom den är allmängiltigare. En användare kan inte alltid veta hur mycket det går att generalisera prepositionsanvändningen utifrån ett enskilt exempel. Syntaktiska exempel finns redan i SOB, och ofta har samma exempel övertagits i NEO. Idiomerna har i SOB grupperats för sig på samma sätt som i NEO, men däremot är de formaliserade, allmängiltiga kon-

struktionsuppgifterna något som är nytt för NEO. I NEO har redaktionen arbetat vidare med sitt exempelmaterial och fört samman den information som finns i de levande exemplen till ett "dött exempel". Konstruktionsuppgifter ges för verb, substantiv och adjektiv.

Obligatoriska element står utan parentes, fakultativa inom parentes, vilket är ger synnerligen värdefulla upplysningar för den som inte har svenska som modersmål:

betjäna KONSTR.: ~ *ngn* el. *ngt*

betjäning KONSTR.: ~ (*av ngn*)

På dörren till finländska affärer ser man ofta anslaget *vi betjänar kl. 9.00–20.00* e.d. under inflytande av det motsvarande finska verbet *palvella* som kan konstrueras objektslöst.

Ibland saknas tyvärr konstruktionsuppgifterna i NEO i fall då de hade varit på sin plats. Heter det t.ex. *angivelse om* eller *för något*, eller kan ordet inte konstrueras med preposition? Och kan *bemannning* användas med andra prepositioner än *vid*? Den prepositionen framgår implicit av det syntaktiska exemplet *bemanningen vid batteriet* och inte i en konstruktionsuppgift. Men heter det inte *bemanningen på en ubåt*? Eller kan man bara säga *manskapet på en ubåt*? Men för uppslagsordet *manskap* ges heller ingen konstruktionsuppgift. I betydelsen 'det att förse med manskap' (som enligt uppgift inte är så vanlig) bör väl prepositionen *av* kunna användas? Det anges inte heller.

Det man också noterar är att reflexivt pronomen ibland uppträder i konstruktionsuppgifterna; för *kolka* ges ~ (*i sig*) *ngt* och under *bekänna*, betydelse två, förekommer ~ *sig till ngt*. Vanligen tas dock de reflexiva formerna upp som egna uppslagsord, och tanken har tydligen varit att skilja mellan reflexiv användning av ord och lexikaliserade reflexiver, men frågan är om det inte leder till onödiga gränsfall. På vilket vis skiljer sig t.ex. *förlora sig i ngt* från *bekänna sig till ngt* konstruktions- och lexikaliseringsmässigt? *Förlora sig* uppträder som eget uppslagsord.

Konstruktionsuppgifterna och semantiken

För substantivet *lager* anges att det i betydelsen 'lokal för (längre) förvaring av varor' kan konstrueras med prepositionerna *i* eller *på*:

i el. *på* ~

Substantivet kan också få ett prepositionsattribut bildat med *av*:

ett ~ av ngt

Dessa uppgifter ges endast implicit i SOB. Men hur är det vid bildlig användning? Kan båda prepositionerna användas i samband med både den konkreta och den överförda betydelsen av ordet? Kan man säga *har du några historier i lager*? NEO ger inget svar på den frågan och lämnar därmed de användare som inte har svenska som modersmål i sticket. (Till NEO:s försvar bör nämnas att *Svensk handordbok* över huvud inte tar upp den överförda betydelsen av *lager*.)

Konstruktionsuppgifterna i NEO ges ibland mycket kompakt och abstrakt i form av en förkortning för den typ av led som kan ingå i konstruktionen. Följande exempel kommer ur artikeln *göra* (moment 2):

~ ngt, ~ ngn el. ngt PRED, ~ PRED att + SATS, ~ ADVL (i ngt)

(PRED står för predikativ och ADVL för adverbial)

Detta formaliserade sätt att ange konstruktionssättet är allmängiltigt och i de flesta fallen i NEO tydligt och klart. Men hur stort är det grammatiska kunnandet bland vanliga ordboksanvändare? Kan de alltid tillgodogöra sig ett sådant presentationssätt? Exemplet ovan ser nog närmast avskräckande ut. Balansgången mellan det implicita och det explicita tycks vara oerhört svår.

Att konjunktionen *att* får stå som representant för alla bisatsinledare verkar något halsbrytande. Varför inte KONJ här eller en annan förkortning för bisatsinledare?

I fråga om verb görs skillnad mellan transitiva och intransitiva verb. Om ett verb kan få ett direkt objekt eller ett prepositionsobjekt ges prepositionen inom parentes. Så t.ex. i artikeln för verbet *höra* i betydelsen 'inrikta hörselsinnet (mot ngt) för att tillgodogöra sig ngt innehåll' (moment 2):

~ (på) ngn el. ngt

Verbet *lyssna* däremot får alltid ett prepositionsobjekt i de fall då det får ett objekt:

~ (till el. på ngn el. ngt)

Att det finns en betydelseskilnad mellan de två alternativen för verbet *höra* framkommer inte av artikeln. Satserna *jag hörde ett föredrag* och *jag hörde på ett föredrag* är ju inte synonyma.

I NEO ges partikelverben som egna lemman, så också i fråga om partikelverb på *höra*, t.ex. *höra av sig*, *höra hemma* osv. Däremot har verbet *höra på* (synonymt med det objektlösa *lyssna*) inte upptagits som ett eget lemma, vilket det kanske borde, utan det finns med som ett exempel för olika betydelsenysanser av verbet i moment 2.

I NEO görs som nämnt skillnad mellan obligatoriska och fakultativa led och här ges dessutom alternativa prepositioner som kanske inte alls kommit fram i de syntaktiska exemplen. I moment 7 i artikeln *köra* (betydelsen 'bli underkänd i tentamen e.d.')

 ges i SOB och NEO samma syntaktiska exempel

han körde på tentan igen

I artikeln i NEO ingår dessutom en konstruktionsuppgift

~ (*i* el. *på* *ngt*)

som alltså skall läsas så här: "I den här betydelsen kan verbet stå i en sats utan eller med adverbial. Det eventuella adverbialet är en prepositionsfras med antingen *i* eller *på*." Däremot framgår det inte av konstruktionsuppgiften hur de två prepositionerna distribueras i kontext. Kan man säga *han körde i tentan igen*? Och vilken preposition skall man välja om ordet *tenta* byts ut mot *prov*?

Den explicita konstruktionsuppgiften ger visserligen användaren mycket mera information än vad som kan utläsas implicit ur de syntaktiska exemplen. Men det kunde kanske vara bra med en rad tillämpningar av konstruktionsuppgifterna då dessa en gång bjuder på alternativ. Varför inte ha konstruktionsuppgifterna först som en allmän regel och sedan en rad levande exempel eller redaktionsexempel? I det problematiska fallet med konstruktionsangivelsen för verbet *göra* ovan kunde de olika konstruktionsalternativen ges separat med ett belysande exempel efter vart och ett av dem. Detta tar naturligtvis mycket plats, kanske för mycket i en ordbok som NEO, som inte uttryckligen är en konstruktionsordbok.

Men det att konstruktionsuppgifterna ändå är ofullständiga återkommer på andra ställen. Den formaliserade konstruktionen koncentrerar sig bara på formen men anger inte restriktioner som gäller dess tillämpning. Dessa restriktioner är för det mesta semantiska och mer eller mindre diffusa, men de är restriktioner som finns i lexikonet och som därför kunde vara bra att få beskrivna i ordartiklarna, särskilt med tanke på de användare som inte har svenska som modersmål. Här ett exempel till:

Verbet *längta* kan konstrueras med ett komplement som är en prepositionsfras med antingen *efter* eller *till*. Valet av preposition styrs av en semantisk regel som NEO inte tar upp. Konstruktionsuppgiften i NEO ser ut så här:

~ (*efter* el. *till* ngn el. ngt el. att + INF)

Uppgiften är dock inte tillräcklig. Av den framgår inte hur den alternativa prepositionerna används. Kan båda prepositionerna användas t.ex. tillsammans med infinitiv? Bland de syntaktiska exemplen finns bara ett exempel med konstruktionstypen *längta efter + att + INF*. Men kan man lika väl säga *hon längtar till att få träffa sin son*? Svaret är kanske självklart för en modersmålstalare. Det ser ut att finnas en selektionsregel som säger att *till* i samband med verbet *längta* förutsätter en ort eller en person (på annan ort dit talaren vill resa). Prepositionen *efter* används mera generellt och neutralt och också t.ex. i samband med abstraktare ting, händelser o.d. Denna regel har man lyckats formulera så här i *Svensk handordbok*:

~ *intensivt, ivrigt efter ngn el. ngt*

~ *efter att få göra ngt*

~ *till ngn, till en plats.*

Det är klart att man kan plocka fram fel och brister i ett så omfattande material som NEO och den kritik mot NEO:s konstruktionsuppgifter som här kommit fram bör väl närmast ses som en önskelista för "den fullständiga svenska konstruktionsordboken". De formaliserade konstruktionsuppgifterna i NEO är ett jättekiv från SOB:s autentiska exempel (som enligt förordet i SOB bara i viss mån bearbetats av redaktionen). En okommenterad listning av autentiska exempel gör ingen skillnad mellan det allmänna och det enskilda.

Verbavledning

För verben som uppslagsord ges alltid uppgifter om vilka verbal-substantiv som kan bildas till ordet. Det här är i och för sig nyttiga upplysningar, men ibland verkar formerna ganska teoretiska, så man undrar hur väl belagda de är i de texter den lexikaliska databasen bygger på. Bildningar som *bitning*, *droppning*, *operering* och *försovande* fanns åtminstone inte i de av Språkdatas textkorpusar över löpande text som vi på Forskningscentralen för de inhemska språken kommer in i. En stor brist är också att bildningarna inte förklaras på

något vis. När man arbetar kontrastivt med svenska och något annat språk har man många gånger behov av att kontrollera ett verbalsubstantivs "aspekt", alltså om det avser en punktuell eller en iterativ eller durativ handling eller om det möjligen kan avse både och.

NEO och dess finska "syster"

Motsvarigheten till NEO på finskt språkområde är *Suomen kielen perussanakirja* ('Finsk basordbok', recenserad av Krista Varantola i LexicoNordica 1, i fortsättningen PS). Det kan vara intressant att göra en jämförelse mellan de två ordböckerna.

Det är i båda fallen fråga om ett ordboksprojekt som genomförts vid ett vetenskapligt forskningsinstitut, Språkdata vid Göteborgs universitet respektive Forskningscentralen för de inhemska språken i Helsingfors.

De två ordböckerna innehåller i stort sett samma informationskategorier och anknyter till en internationell tradition av enspråkiga ordböcker avsedda för en rätt så bred användarskara. Några skillnader finns det dock och dessa beror dels på skillnader mellan de två språken, dels på de respektive redaktionernas medvetna val.

På grund av finskans rika böjningssystem har man inte i ordartiklarna i PS kunnat ge explicita böjningsuppgifter. PS har i stället i början av ordboken ett böjningsschema där en modell ges för alla 78 böjningstyper för substantiv, adjektiv, pronomen, räkneord och verb. Indexsiffror efter uppslagsorden hänvisar till tabellerna.

PS innehåller nästan inga uttalsuppgifter. Det enda undantaget är nyinlånade (engelska) lånord som har kvar sitt ursprungliga uttal, t.ex. *high tech*. Inte ens betoningssuppgifter behövs här, i finskan uttalas t.o.m. franska lånord med betoningen på första stavelsen.

För PS har man inte arbetat fram en sådan definitionsvokabulär som tillämpas i NEO (och SOB). Definitionerna får tyvärr ibland ersättas av synonymer. Detta har dock den fördelen att PS i hög grad kan användas som synonymordbok. NEO är rätt så restriktiv i sin angivelse av synonymer. I stället kan dessa då ses som fullständiga synonymer (om sådana kan anses finnas).

Exempelmaterialet i PS är rikare än i NEO och bidrar också för sin del till att ringa in uppslagsordens betydelse. Detta sker visserligen indirekt, men är ofta belysande och pedagogiskt i fall då en definition skulle vara klumpig eller absurd.

Redaktionen för PS har medvetet gått in för att undvika grammatiska termer och grammatisk information. Till och med ordklassuppgifterna saknas för ord som kan få olika ordklassstillhörighet.

Så är det inte i NEO, där ordklassstillhörigheten i vissa fall fungerar som grund för homonymsepareringen, t.ex. för de två homonymerna *av*. Exempelen är sedan grupperade under "sin" homonym. NEO:s användare får på detta sätt adekvat grammatisk information, som inte kräver mycket utrymme, och genom exemplen en förklaring på vad den innebär. Enkelt och pedagogiskt – och ganska självklart.

PS är inte lika klar. Ordet *päällä* kan vara både postposition ('på, ovanför') och adverb ('på, ovanför', ofta 'påslagen, påkopplad'). Ordklassuppgiften saknas och ordartikeln är momentindelad helt och hållet på semantiska grunder. Inte ens exempelsatserna är ordnade enligt ordklassstillhörighet hos uppslagsordet. Delvis kan detta kanske också förklaras med hjälp av skiljaktigheter mellan de två språken: finskan saknar kategorin verbpartikel, som kanske ställer till med förvirring i gränsdragningen mellan prepositioner och adverb i svenskan. I analysen av en finsk sats stöter man inte på detta "störande" element och för en finskpråkig person som kan lite grammatik, är ordets två ordklassstillhörigheter självklara. Men trots detta verkar lösningen i PS som ett överdrivet undvikande av en informationskategori, ett undvikande som leder till förvirring, åtminstone om man tänker på en icke-finsktalande användare av ordboken. Här är NEO klart bättre.

NEO i jämförelse med Svensk ordbok

Eftersom den stora skillnaden i pris mellan NEO och Norstedts stora svenska ordbok (Svensk ordbok) påpekades i början kan det vara intressant att jämföra de båda ordböckerna litet, för att se om de innehållsliga skillnaderna står i proportion till prisskillnaderna.

I förordet till NEO sägs det att den lexikaliska databasen, som de två ordböckerna bygger på, har utökats med ett avsevärt antal artiklar, och att nya informationskategorier tillkommit så att databasen är ny till hälften. SOB omfattar cirka 100.000 ord och fraser enligt texten bak på omslaget. I NEO definieras enligt förordet 137.000 språkliga enheter.

En del stickprov i uppslagsordlistan på olika avsnitt av alfabetet visade, att det tillkommit en hel del moderna ord, som knappast varit aktuella när SOB utarbetades, men också en del annat. På ett avsnitt på *da-* har vi *dark horse* och *darren* och, inte oväntat, en hel del ord på *data-*: *datagrafi*, *dataintrång*, *datalingvistik*, *datalogi*, *datanät*, *dataträff*, *datavirus*. Nyttillkomna är också *daterbar* och *datja*. På avsnittet på *gl-* finns det tre nyttillkomna ord; *glottal*, *glädjebägare* och *glädjefattig*. I gengäld har två ord fallit bort; *glossematik* och *glosögon*. Det senare ordet har markeringen *mindre brukligt* redan i SOB. Nya sammansättningar på *ljus-* är *ljusbärare*, *ljusskylt*, *ljussax* och *ljussvag*.

Artiklarna i NEO har en betydligt överskådligare uppställning än i SOB och nya informationskategorier har tillkommit; ordledsangivelserna, konstruktionsuppgifterna (de explicita) och uppgifterna om första belägg och etymologi. Uppgifterna om besläktade ord och motsatser är också nya. I SOB anges endast synonymer. Det är alltså en hel del. Däremot verkar inte definitionerna och språkexemplen ha ändrats i särskilt stor utsträckning för de uppslagsord som är gemensamma.

Slutord

För den professionella språkbrukaren, som har behov av att följa den nyaste utvecklingen inom svenska språket och som är beredd att betala för detta behov är NEO säkert ett ganska självklart tillskott i bokhyllan. Ordboken är ett gediget arbete, trots att man som i alla ordböcker kan hitta vissa fel och brister när man synar den i sömmarna. De tydligt strukturerade artiklarna är dess absolut största förtjänst. Tillförlitligheten verkar också god vad gäller den information som finns i artiklarna. Däremot letade vi under de sista månadernas arbete med manuskriptet till Finsk-svensk ordbok förhållandevis ofta efter information i NEO utan att hitta den där. Framhållas skall i rättvisans namn, att det då rörde sig om problem som varit extra besvärliga och därför kvarstod med frågetecken i manuskriptet.

En recension gör sällan en stor ordbokssatsning rättvisa. Det blir ohjälpligen så att vissa aspekter som ligger recensenten/recensenterna nära lyfts fram, medan betydelsefulla saker som ordboksredaktionen satsat mycket tid, möda och resurser på att lösa passerar obemärkta. I denna recension är det på grund av skribenternas bakgrund många kontrastiva aspekter som behandlas. En NEO-recensent med enspråkig bakgrund hade troligtvis haft helt andra synpunkter.

Litteratur

Ordböcker

- Finsk-svensk storordbok* Forskningscentralen för de inhemska språken. WSOY. Under tryckning.
- Nudansk ordbok* 1988. København: Politikens Forlag.
- PS = *Suomen kielen perussanakirja 1–3*. ('Finsk basordbok') 1990–1994. Helsingfors: Painatuskeskus Oy.
- SOB = *Svensk ordbok* 1986. Stockholm: Esselte.

Svenska ord = *Lexin. Svenska ord. Med uttal och förklaringar*. 1994 (2. uppl.). Stockholm: Norstedts.
Svensk handordbok 1966. Svenska språknämnden. Uppsala: Esselte.

Övrigt

Varantola, Krista: Suomen kielen perussanakirja – Finsk basordbok.
Recension i *LexicoNordica 1* 1994, 309–317.
Språkbanken vid Göteborgs universitet.